

„IRADIAȚII DETURNATE”: REACȚIA CONDUCERII POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE DIN UNGARIA LA DEZASTRUL NUCLEAR DE LA CERNOBÎL

Iștvan BANDI

Consilier principal, Arhivele Istorice ale Serviciilor Secrete, Budapesta, Ungaria

e-mail: istvanbandi@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4301-3755>

Dezastrul de la Cernobîl a constituit o serioasă provocare, nu numai pentru Uniunea Sovietică, pornită pe calea reformelor inițiate de către Mihail Gorbaciov, dar și pentru țările semnatare ale Pactului de la Varșovia printre care se afla la acea dată și Republica Populară Ungară – Magyar Népköztársaság. Conținutul întrebărilor la care conducătorii politici și specialiștii, din cele mai diverse domenii de activitate, au fost nevoiți să găsească răspunsuri concrete și imediate, viza maniera în care putea fi tratată o situație de criză ale cărei efecte și proporții nu puteau fi decât imaginate, neexistând un precedent. În aceste condiții, diseminarea informațiilor către țările occidentale s-a făcut, în conformitate cu practica totalitaristă a timpurilor, prin aparatele de propagandă ale regimurilor din statele-satelit ale Moscovei, ținând cont de interesele Kremlinului. Din studiul materialelor arhivistice reiese că RPU a avut abordări caracteristice unei dictaturi în tranziție.

Cuvinte-cheie: radiație, dezastrul de la Cernobîl, gestionarea crizei, Partidul Muncitoresc Socialist Maghiar, Nicolae Ceaușescu, state totalitariste, interesele Kremlinului.

“MISGUIDED RADIATIONS”: REACTIONS OF THE POLITICAL AND ADMINISTRATIVE LEADERSHIP FROM HUNGARY TO THE CHERNOBYL NUCLEAR DISASTER

The Chernobyl disaster constituted a serious challenge, not only for the Soviet Union - embarked on the path of reforms initiated by Mikhail Gorbachev -, but also for the signatory countries of the Warsaw Pact - among which at that time was the RPU (People's Republic Hungary – Magyar Népköztársaság). The content of the questions to which political leaders and specialists from the most different fields of activity had to find concrete and immediate answers, aimed at the manner in which a crisis situation could be treated, the effects and proportions of which could only be imagined, as there was no precedent. Under these conditions, the dissemination of information to Western countries was done, in accordance with the totalitarian practice of the time, through the propaganda apparatuses of the regimes in the satellite states of Moscow, taking into account the interests of the Kremlin. From the study of archival materials, it appears that the RPU had approaches characteristic of a dictatorship in transition.

Keywords: radiation, Chernobyl disaster, crisis management, the Hungarian Socialist Workers Party, Nicolae Ceaușescu, totalitarian states, interests of the Kremlin.

“IRRADIATION DÉTOURNÉE” : LA RÉACTION DES DIRIGEANTS POLITIQUES ET ADMINISTRATIFS HONGROIS À LA CATASTROPHE NUCLÉAIRE DE TCHERNOBYL

La catastrophe de Tchernobyl a été un sérieux défi, non seulement pour l'Union soviétique, engagée sur la voie des réformes initiées par Mikhaïl Gorbatchev, mais aussi pour les pays signataires du Pacte de Varsovie, parmi lesquels se

trouvaît à l'époque la République populaire de Hongrie – Magyar Népköztársaság. Le contenu des questions auxquelles les responsables politiques et les spécialistes, des domaines d'activité les plus divers, devaient trouver des réponses concrètes et immédiates, concernait la manière dont une situation de crise pouvait être traitée, dont les effets et les proportions ne pouvaient qu'être imaginés, sans précédent. Dans ces conditions, la diffusion de l'information vers les pays occidentaux s'est faite, conformément à la pratique totalitaire de l'époque, à travers l'appareil de propagande des régimes des États satellites de Moscou, en tenant compte des intérêts du Kremlin. D'après l'étude des documents d'archives, il est clair que la RPU avait des approches caractéristiques d'une dictature en transition.

Mots-clés: radiation, catastrophe de Tchernobyl, gestion de crise, Parti Socialiste Travailleuse Magyar, Nicolae Ceaușescu, états totalitaires, intérêts du Kremlin.

«ПЕРЕНАПРАВЛЕННЫЕ ОБЛУЧЕНИЯ»: РЕАКЦИЯ ВЕНГЕРСКОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО И АДМИНИСТРАТИВНОГО РУКОВОДСТВА НА ЧЕРНОБЫЛЬСКУЮ ЯДЕРНУЮ КАТАСТРОФУ

Чернобыльская катастрофа стала серьезным испытанием не только для Советского Союза, вступившего на путь реформ, инициированных Михаилом Горбачевым, но и для стран, подписавших Варшавский Договор, среди которых в то время была Венгерская Народная Республика. Содержание вопросов, на которые политические деятели и специалисты самых разных сфер деятельности должны были найти конкретные и немедленные ответы, направленные на то, как можно поступить в кризисной ситуации, последствия и масштабы которой можно только представить, так как до тех пор не было прецедента. В этих условиях, распространение информации в западные страны осуществлялось, в соответствии с тоталитарной практикой того времени, через пропагандистские рычаги режимов государств-сателлитов Москвы с учетом интересов Кремля. Из изученных архивных материалов следует, что у ВНР были подходы, характерные для переходной диктатуры.

Ключевые слова: облучение, Чернобыльская катастрофа, антикризисное управление, Венгерская социалистическая рабочая партия, Николае Чаушеску, тоталитарные государства, интересы Кремля.

Introducere

În prezentul studiu, am folosit în primul rând documente de arhivă istorice și politice pentru a prezenta reacțiile statului maghiar privitor la accidentul centralei nucleare de la Cernobîl. Am cercetat calitatea și rapiditatea răspunsului pe trei niveluri (politic, administrativ și de securitate) date de organele de partid și de stat pe baza documentelor (devenite între timp surse de arhivă) ce au fost emise de organele oficiale maghiare la momentul accidentului. Documentele structurilor de partid și ale administrației publice din anii 1980 sunt în custodia Arhivelor Naționale Maghiare, în timp ce documentele fostelor servicii secrete pot fi studiate în Arhivele Istorice ale Serviciilor Securității Statului. Am folosit materialul acestor două arhive și pentru prezentarea tangențială a răspunsului regimului Ceaușescu privitor la catastrofa de la Cernobîl.

În noaptea de 26 aprilie 1986, la o centrală nucleară de la Cernobîl, necunoscută până atunci din Uniunea Sovietică a avut loc un accident fatal. Acest dezastru a reprezentat o provocare majoră nu numai pentru Uniunea Sovietică, aflată într-un proces de tranziție, ci și pentru statele membre ale Tratatului de la Varșovia, inclusiv pentru Republica Populară Ungară. Se pune întrebarea în ce fel a încercat elita politică maghiară, ministerele și autoritățile sectoriale competente să facă față acestei amenințări necunoscute până atunci, astfel încât țara să nu fie zdruncinată serios nici din punct de vedere social, nici economic. Autoritățile au fost nevoite, mai întâi, să facă față unei lipse serioase de informare, apoi să prelucreze datele obținute prin canale diplomatice și de informații și, prin intermediul sistemului de apărare (Protecția Civilă Națională), să pună în aplicare

măsuri pentru a proteja populația de radiații și pentru a evita un eventual colaps al comerțului exterior. De asemenea, pentru a realiza laolaltă toate aceste dezi-derate cu ajutorul presei, care a funcționat în funcție de practica zilnică a regimului comunist, și pentru a comunica datele țărilor occidentale în conformitate cu obligațiile Tratatului de la Varșovia și fără a aduce vreun prejudiciu intereselor sovietice.

În legătură cu tertipurile diplomatice pe marginea acestui dezastru, sursele arhivistice arată în mod clar modul în care statele socialiste-sateliti s-au folosit de chestiunea Cernobilului în funcție de propriile inte-rese politice. Fără a încălca poziția oficială sovietică, Ungaria, încercând să-și păstreze piața a furnizat informații statelor occidentale cu privire la amploarea radiațiilor, iar Ceaușescu a lansat un atac ofensiv împotriva Moscovei, cu scopul de a apăra interesele sale de a urma o linie politică separată.

Tema și alegerea titlului

Statele socialiste au gestionat dezastrul nuclear de la Cernobil, din noaptea de 26 aprilie 1986 în conformitate cu regulile de informare ale statelor membre ale Tratatului de la Varșovia. În practică, informațiile furnizate la acea vreme erau mai degrabă dezinformări, deoarece nu urmăreau protejarea populației sau a cetățenilor, ci menținerea intereselor presupuse sau reale ale etosului taberei socialiste. *Deturnarea* din titlu sugerează, de asemenea, ideea că, spre deosebire de acțiunea radiațiilor nucleare, statele socialiste și-au structurat informațiile de presă mai mult în funcție de interesele lor politice și comerciale

Istoria receptării politice și sociale a dezastrului de la Cernobil din 1986 în Ungaria, și impactul economic, de mediu, demografic și de sănătate publică al acestuia, precum și stabilirea concluziilor legate de **această tematică** [1] au rămas viu disputate până în prezent în științele sociale și naturale din Ungaria. Norul radioactiv, creat de explozie s-a răspândit, datorită mișcării și vitezei naturale a maselor de aer,

mai întâi în nordul și apoi în statele din centrul și vestul Europei. În acest interval, norul radioactiv a atins Ungaria, în partea de nord a țării în seara zilei de 29 aprilie și s-a răspândit în întreaga țară [2] în ziua următoare.

Documentele provenite de la comitetele de partid, organele de specialitate, ministere și de la serviciul de interne/serviciul secret oferă o imagine de ansamblu asupra naturii, eficacității și rapidității măsurilor luate de conducerea politică de atunci. Acestea oferă o imagine a măsurii în care conducerea politică și autoritățile au fost la curent cu situația dată și a felului cum au luat decizii oportune și adecvate pentru a proteja interesele cetățenilor și ale statului maghiar.

Informarea conducerii politice, nivelul ei de documentare

Primele informații oficiale au fost date de László Kapolyi, ministru al industriei și comunicate viceprim-ministrului József Marjai, la trei zile după explozie, în data de 29 aprilie. Raportul s-a axat în principal pe evaluarea daunelor economice posibile, cauzate de un accident nuclear. Cel dintâi semn direct că ar putea exista probleme grave la Cernobil a fost solicitarea Uniunii Sovietice de reducere cu 200 MW a livrării obișnuite de electricitate de 1 850 MW, deși autoritățile sovietice nu au dat nicio explicație la momentul respectiv, susținând doar că s-a produs o defecțiune tehnică la centrala nucleară de la Cernobil. Ministrul industriei a subliniat că tipul de reactor utilizat la centrala amintită este un reactor militar, în timp ce în centrala de la Paks se instalase un model energetic de tip VVER.

Referindu-se la radiațiile de fond din Ungaria, ministrul industriei a subliniat că Institutul Central de Cercetări Fizice (KFKI), care măsoară radiațiile de fond, a treia zi de la eveniment nu a detectat radiații și va urma să publice o evaluare parțială a rezultatelor. Cu toate acestea, potrivit unor surse de știri occidentale (neidentificate), nivelul de radiații de fond în

acele zile a fost de șase ori mai mare (600%) decât nivelul de referință. Ministrul se grăbește să adauge în raportul său că această valoare reprezintă o abatere extrem de mică de la nivelul admisibil, astfel încât impactul acestei creșteri asupra sănătății este puțin probabil [3].

Scrisoarea redactată cu multă atenție și chibzuință oferă varii posibilități de a desluși mai multe straturi ale intențiilor politice. După primele informații asupra situației, conducerea politică era extrem de preocupată de siguranța operațională a centralei de la Pakș, care era o centrală nucleară de tip sovietic, iar orice accident ar fi avut consecințe grave asupra sistemului politic existent.

În conformitate cu regulile fizicii, radiațiile s-au răspândit sub forma de nori în toată Europa și nu puteau să nu ajungă în Ungaria, însă în declarația ministerială se spune că experții maghiari nu au detectat nicio urmă de acest gen, la trei zile după incident. Bineînțeles, știrile despre radiația de fond nu a putut fi complet interzise, în principal, din cauza informațiilor provenite din statele occidentale, astfel încât valoarea de radioactivitate, de șase ori mai mare decât valoarea de bază a fost clasificată ca nefiind dăunătoare pentru sănătate.

Atitudinea oficialităților și măsurile lor

Raportul generalului-maior Mihály Berki, comandantul Statului Major Național al Protecției Civile (CNPC) trimis ministrului Apărării, Ferenc Karpáti, la 30 aprilie, la orele 22.00, include și date tehnice despre reactorul afectat al centralei nucleare de la Cernobîl și se conturează o dată mai precisă a probabilității producerii avariei(!). Acesta oferă mult mai multe informații despre nivelul de radiații, precizând în mod concert că în Finlanda, în data de 26 aprilie au fost măsurate niveluri ridicate de radiații de fond, și că în estul Poloniei au fost distribuite tablete de iod copiilor și femeilor însărcinate ca măsură de protecție.

Raportorul afirmă că măsurătorile efectuate în Ungaria arată că radiațiile radioactive sunt de 10-20 de ori mai mari decât valorile normale. Bineînțeles și în acest document se precizează că nivelurile de radiații sunt sub nivelul de acțiune, și ele se află sub nivelurile măsurate în urma exploziilor nucleare chinezești din anii 1960. Din proprie inițiativă, Apărarea Civilă a convocat un Comitet la 29 aprilie pentru a investiga situația. În privința informațiilor Comitetul orbecăia prin întuneric, deoarece partea sovietică (sub autoritatea generalului de armată Gribov) nu a furnizat nicio informație. Au existat măsuri preliminare în cazul unor niveluri ridicate posibile de radiații: măsurătorile permanente la nivel național, evaluarea permanentă a datelor, introducerea serviciului de gardă consolidat în cadrul Apărării civile, punerea în stare de disponibilitate a membrilor Comitetului Guvernamental și ai Consiliului Tehnic, producerea a 1 000 000 de tablete de iod, și începând cu 4 mai măsurarea nivelului de radiații în produsele alimentare provenite din Uniunea Sovietică [4].

Ședințele și deciziile Biroului Politic

Conducerea politică și-a dat seama de pericolele contaminării radioactive. Conform reuniunii Comitetului Politic al Partidului Muncitoresc Socialist Maghiar (Magyar Szocialista Munkáspárt – MSZMP) din 6 mai 1986, autoritățile sovietice au fost informate despre accident la 28 aprilie (informații oficiale sovietice), iar cele occidentale (suedeze, finlandeze) și poloneze la 26 aprilie au transmis informații neoficiale. Norul radioactiv a trecut în cursul traiectoriei sale prin orașele Salgótarján, Budapesta, Balaton, Szombathely și apoi s-a îndreptat spre Austria. Pe baza datelor măsurate la 2 mai, nivelurile valorilor radioactive ale aerului au fost de câteva ori mai mari decât cele normale, iar nivelurile apelor de suprafață s-au dublat (200%). La 3 mai, nivelurile de contaminare ale laptelui crud au ajuns la 1200 bq/l (nivelul maxim permis 100 bq/l), în unele locuri, iar

autoritățile au interzis pășunatul. La 3 mai, contaminarea legumelor a ajuns la 5000 bq/kg (nivelul de acțiune 10 000 bq/kg). Consecințele economice ale accidentului nuclear de la Cernobîl au cuprins Europa întregă, deoarece țările occidentale au impus restricții asupra produselor provenite din țările sovietice și din blocul socialist. Italia, de exemplu, va interzice intrarea pe teritoriul său a produselor maghiare începând cu 5 mai. Austria, RFG și Suedia au impus, de asemenea, restricții asupra mărfurilor maghiare.

Autoritățile maghiare au ordonat monitorizarea nivelului de radiații al produselor și au comunicat aceste valori țărilor occidentale menționate mai sus și statelor socialiste, cu excepția Uniunii Sovietice. Biroul Politic al MSZMP a aprobat această măsură și chiar interzicerea pășunatului și a amestecului de lapte. Laptele cu niveluri de contaminare mai ridicate de 1000 Bq/l a fost amestecat cu lapte din alte părți ale țării cu niveluri de contaminare mai scăzute, rezultând un lapte amestecat.

Comentariul președintelui Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Ungare, György Lázár a fost tipic pentru atitudinea conducerii politice din acea vreme. „... există, de asemenea, un contact zilnic pe linie de politică externă cu țările în care (...) avem un interes deosebit să nu ne impună restricții, iar dacă acestea sunt impuse, ele să fie ridicate.” De asemenea, BP a luat măsuri ferme în ceea ce privește presa și mijloacele de informare în masă, „cu scopul de a reuni informațiile publice într-un singur loc”. Ca o asigurare sau, mai degrabă, ca un exemplu de urmat, la reuniunea BP, menționată mai sus, s-a subliniat că în Finlanda (ca și în alte țări occidentale) nu dezideratele sau organele de propagandă, ci organismul guvernamental desemnat în acest scop să fie factorul care decide ce poate fi publicat sau nu în presă.

Deci trebuia să fie ordine! În acest spirit s-a decis, de asemenea, că vor scoate un articol din săptămâna-

lul *Világgazdaság*, în care, printre altele, se întreba câte centrale nucleare similare cu Cernobîl există în Uniunea Sovietică printre cele care prezintă un risc grav. Potrivit lui György Lázár, astfel de întrebări nu au nimic de-a face cu ei, cu ziariștii (așa cum nu au nimic de-a face cu Ungaria).

Lázár a explicat că televiziunea, radioul și presa puteau relata doar informațiile venite de la sovietici, și era interzisă publicarea unor știri după surse occidentale. Pe baza informațiilor furnizate de ambasadorul sovietic la reuniunea BP din 6 mai Mátyás Szűrös președinte al comisiei de afaceri externe, a subliniat că partea sovietică a recunoscut întârzierea în furnizarea de informații, susținând că ei înșiși nu erau la curent cu situația respectivă și că modalitățile lor de informare erau de tip vechi și foarte anacronice[5]. Aceste expresii poate era referire la stilul politic al lui Gorbaciov de deschidere și libertate de exprimare, Glasnost, anunțat la cel de-al XXVII-lea Congres al partidului din februarie 1986.

Situația a fost rezumată și în Consiliul de Miniștri, celălalt centru de putere al conducerii politice. În cadrul unei reuniuni a Consiliului de Miniștri din 8 mai, viceprim-ministrul József Marjai a prezentat un raport privind consecințele accidentului de la Cernobîl în Ungaria și măsurile luate pentru înlăturarea acestora. Viceprim-ministrul a raportat vești bune, deoarece nivelurile de radiații de fond au continuat să scadă zi de zi, dar a subliniat că, dacă nu vor exista radiații în continuare, se va menține de scădere. Apele subterane erau lipsite de radiații, iar râurile și lacurile erau doar ușor contaminate. Conducerea partidului a pus accentul pe fluxurile de export și de import, astfel încât laptele de consum a fost considerat consumabil. Principala măsură de protecție în acest caz a fost interzicerea pășunatului. Utilizarea comprimatelor de iod a jucat un rol important în controlul public, iar în acest caz producția a patru milioane și jumătate de comprimate a fost demarată prin ordinul Consiliului de Miniștri.

Cât de restricțiile privind circulația mărfurilor, guvernul maghiar a reușit să răspundă eficient la măsurile luate de țările occidentale. Uniunea Sovietică a fost supusă unor restricții totale, iar Italia, Norvegia și Danemarca au menținut măsuri restrictive privind furnizarea de produse alimentare de către statele socialiste. Conducerea politică maghiară se pregătea pentru menținerea pe termen lung, din partea statelor occidentale, a restricțiilor de calitate asupra exporturilor de produse alimentare maghiare. Livrările de energie electrică din Uniunea Sovietică au fost cu doar 1,5-2% sub așteptări. Ungaria a oferit Uniunii Sovietice contoare, aparate de măsură pe care sovieticii le-au acceptat. Faptele relatate corect din presă au fost de mare ajutor pentru guvern.

Informațiile sosite pe linia Ministerului de Externe

La 29 aprilie 1986, consulul general la Kiev, István Monori, a raportat succint, într-o telegramă criptică, că o unitate a centralei nucleare de la Pripeati, la 100 km de Kiev, a explodat la 26 aprilie. Autoritățile au clasificat zona pe o rază de 1 km de la explozie ca fiind în pericol de moarte și pe o rază de 15 km, ca fiind periculoasă [6]. La 3 mai, reprezentanții statelor membre ale Tratatului de la Varșovia, și cei ai următoarelor state: Cuba, Mongolia, RPDC, Vietnam, Laos și Cambodgia au fost convocați la Ministerul de Externe sovietic de la Moscova, inclusiv Sándor Rajnai, care reprezenta Ungaria în Uniunea Sovietică. Momentul nu a fost o coincidență, deoarece multe dintre statele membre ale Tratatului de la Varșovia își manifestaseră deja interesul pentru acest eveniment și, în principal, din cauza propagandei rău intenționate din partea Occidentului, care încerca să “umfle” problema Cernobilului. În cadrul ședinței de informare, ministrul adjunct de externe, V.P. Longinov, a prezentat un raport foarte concis asupra situației privind explozia reactorului de la Cernobil, numărul de morți și răniți, faptul că vânturile au pur-

tat contaminarea mai întâi spre Polonia, că echipa sovietică de experți s-a deplasat în Polonia, la cererea acesteia, apoi la cererea României au venit în România în data de 4 mai, totodată experții români s-au deplasat în Uniunea Sovietică pentru consultări.

Potrivit unei echipe de cercetători din Polonia, nivelul radiațiilor s-a normalizat, iar direcția vântului s-a schimbat, transportând particulele radioactive din atmosferă spre sud-sud-vest, în România, dar valorile de la Berehove, Ujgorod și Chișinău [7], la 3 mai, erau doar de zece ori mai mari decât nivelul normal, dar acest lucru nu reprezenta o amenințare—a declarat tovarășul Sedukov, președinte al Comitetului pentru Hidrometeorologie și Controlul Mediului din URSS [8].

De asemenea, au fost colectate informații pe linia serviciilor interne, de către comandamentele Direcției de informații III/I și Direcției contrainformații III/II, care au pregătit rapoarte zilnice privind dezastrul de la Cernobil prin intermediul canalelor proprii. Au fost întocmite mai multe rapoarte de informare operațională zilnică (NOIJ), inclusiv cu privire la studenții bursieri care studiază la Kiev, la condițiile din Kiev, la informarea inadecvată a populației locale și la reticenta studenților care au studiat la Kiev și s-au întors acasă, și cu privire la dorința acestora de a nu pleca înapoi la Kiev [9]. Studenții care s-au întors acasă au fost supuși unui examen medical și s-a constatat că au fost expuși la radiații semnificative [10].

Pe linia afacerilor externe, telegramele criptice de la Kiev erau zilnice cu informații despre nivelul radiațiilor, starea de spirit a populației și lucrările la reactorul de la Cernobil. Deși a reprezentat Ungaria la Moscova sub culorile Ministerului Afacerilor Externe, Sándor Rajnai era de fapt unul dintre șefii serviciilor secrete maghiare și o eminență cenușie în misiunile sale externe. Un raport confidențial trimis de la Moscova lui Mátyás Szűrös, la 2 iunie 1986 conținea critici serioase la adresa serviciilor secrete

sovietice [11], formulate de medici și funcționari de partid, adăugând că în Uniunea Sovietică nu se trecuse încă de la critica cuvintelor la critica faptelor. Conflictele din cadrul conducerii partidului ar putea fi una dintre cauzele acestei dezordini și, potrivit informațiilor culese de la funcționari de partid, Gorbaciov fie nu a găsit încă, fie nu a reușit să aducă în conducere oamenii potriviți în care să aibă încredere deplină.

Serviciul de externe maghiar își formase strategia de politică externă și de comerț exterior, informându-se sistematic asupra pozițiilor statelor occidentale cât și ale celor din lagărul socialist. Dispunând de informații precise despre Uniunea Sovietică și statele membre ale Comunității Economice Europene, și despre România, conducerea ungară a fost informată prin intermediul canalului de externe că directorul Ministerului român al Afacerilor Externe pentru țările din Europa Occidentală la 19 mai a cerut, ambasadorului Olandei, reprezentând țara care deținea președinția Pieței Comune, să se deplaseze în România pentru a prelua, pentru prima oară, date oficiale despre poziția radiațiilor pe teritoriul întreg al României. În mod surprinzător, directorul român al Ministerului Afacerilor Externe nu a cerut suspendarea restricțiilor de intrare instituite de piața comună. Partea română nu a cerut ridicarea restricțiilor nici până atunci.

Pe baza altor informații obținute pe linia Ministerului Externe al Ungariei s-a constatat, de asemenea, că autoritățile române au furnizat informații incomplete publicului din țară, ceea ce a creat o mare incertitudine și percepția că situația din România este similară cu cea din Polonia. Acesta a fost motivul pentru care mai multe țări occidentale au trimis experți la fața locului pentru a verifica situația cu propriile mijloace. În plus, s-a remarcat, de asemenea, că propaganda *neagră/ascunsă* a exploatat accidentul de la Cernobîl pentru a consolida sentimentul antisovietic [12].

Observații asupra măsurilor luate de România

Generarea stării de spirit antisovietice a venit din partea liderului suprem al partidului, Nicolae Ceaușescu, care și-a expus el însuși, public, opinia despre vecinul de la Răsărit, după cum relatează într-un raport concis Tibor Hodicska, funcționar [de la Ambasada din București]: “În ultimele zile ale lunii mai, s-a desfășurat la București cel de-al III-lea Congresul al muncitorilor din diferite domenii ale agriculturii, (...) Deschiderea și momentul decisiv a fost amplul discurs al lui Nicolae Ceaușescu. Secretarul general al PCR a făcut o recapitulare a obiectivelor de creștere, formulate în diverse forumuri, astfel că discursul nu a conținut elemente noi. La capitolul politică externă, un singur punct a atras atenția diplomaților de la București. Ceaușescu a vorbit despre Cernobîl pe un ton antisovietic: “... vrem ca țărani români să-și poată cultiva grădinile, să-și crească animalele... să-și mănânce fără teamă fructele, legumele, laptele, carnea”. De unsprezece ori a menționat cuvintele independență și suveranitate.” [13].

După revenirea la normal a nivelului de radiații, și în paralel, activitatea desfășurată de diplomația maghiară, în principal față de statele membre ale CEE, a însemnat eliminarea și rezolvarea efectelor dezastrului de la Cernobîl în Ungaria. Diferitele organisme guvernamentale au pregătit cu regularitate analize de evaluare și le-au analizat în cadrul unor reuniuni pentru a trage concluzii și învățăminte și pentru a stabili observațiile care li se recomandă.

La jumătatea lunii mai, conducerea afacerilor externe, care adoptase o poziție fermă, a emis o instrucțiune scrisă către ambasadori cu privire la modul de contracarare a măsurilor de restricționare a importurilor impuse de țările occidentale în Ungaria în urma accidentului de la Cernobîl, care a avut un impact considerabil asupra comerțului exterior maghiar și, în consecință, asupra solvabilității țării și

în final, la modalitățile de reechilibrare a situației. Instrucțiunea cerea o serie de acțiuni activ-ofensive coordonate cu reprezentanții altor instituții maghiare pentru a prezenta situația radiațiilor din Ungaria într-un mod credibil.

Ambasadorilor li s-a cerut să consulte de urgență Ministerul Sănătății, înalții funcționari ai organelor legislative, directorii organizațiilor internaționale relevante din țările gazdă (FAO, OECD, Organizația Mondială a Turismului), marile ziare, reviste, redacții de radio și televiziune și să le informeze cu privire la nivelurile de radiații radioactive și de contaminare din Ungaria. Pe baza datelor autorizate de la ministerele și institutele guvernamentale, aceștia trebuiau să formuleze o poziție conform căreia nivelurile de radiații din Ungaria, din cauza incidentului de la centrala nucleară de la Cernobil, și ele nu sunt dăunătoare pentru sănătatea umană [14].

În mod firesc, comunitatea științifică maghiară a luat și ea măsuri, astfel că directorul Institutului de Cercetări Nucleare al Academiei de Științe din Ungaria a adresat o scrisoare autorităților germane și austriece, confirmând cu date oficiale de măsurare a radioactivității că în Ungaria sunt semnalate niveluri normale de radiații [15].

Reuniunea experților Agenției Internaționale pentru Energie Atomică, cu privire la impactul incidentului de la Cernobil, desfășurată la Viena în perioada 21 iulie - 15 august 1986, a fost considerată în general un succes, iar vicepreședintele elvețian al reuniunii, Rudolph Rometsch, care a reprezentat opiniile participanților, a subliniat că atât cantitatea cât și calitatea informațiilor furnizate de experții sovietici au depășit așteptările și a subliniat sinceritatea experților sovietici. Partea sovietică a fost, de asemenea, mulțumită de reuniune, deoarece a reușit să depășească planurile politice occidentale de a pune accidentul de la Cernobil pe seama insuficienței tehnologiei sovietice. Delegația ungară a remarcat că Uniunea Sovietică nu a fost forțată să adopte o poziție defensivă; dimpo-

trivă, întreaga reuniune a demonstrat dorința Uniunii Sovietice de a coopera la nivel internațional și, mai precis, de a spori siguranța nucleară și de a demonstra necesitatea energiei nucleare [16].

Până la începutul lunii iunie, conducerea politică, ministerele și autoritățile relevante, precum și Comandamentul Național de Protecție Civilă vorbiseră și informaseră deja despre o revenire la viața de zi cu zi normală, pe baza datelor privind radiațiile. La 2 iunie 1986, șeful Comandamentului Național de Protecție Civilă, principalul organism operațional național responsabil cu protecția, a emis o declarație către mass-media și organele de propagandă prin care informa presa și mass-media și, prin intermediul acestora, populația Ungariei, că radioactivitatea aerului a revenit în intervalul de valori care pot fi măsurate în condiții naturale, că apa și produsele agricole pot fi consumate liber și fără restricții și, în sfârșit, comandantul CNPC, Mihály Berki, în declarația sa, a indicat că stațiile de măsurare au revenit la practicile din perioada anterioară accidentului [17].

Rapoartele către Comitetul politic arată că, în unele privințe, nivelurile de radiații erau apropiate de nivelurile anterioare accidentului, apa potabilă din apele de suprafață era bună pentru consum fără restricții, iar toate produsele alimentare comercializate erau sub control constant și bune pentru consum fără restricții [18]. Comitetele directoare ale ministerelor de specialitate au continuat să efectueze controale naționale în conformitate cu capacitățile de măsurare. Nivelurile de contaminare au fost reduse la niveluri acceptabile, motiv pentru care restricțiile privind pășunatul au fost ridicate, iar populația a fost informată că produsele lactate pot fi consumate în siguranță. Comitetul a recomandat îmbunătățirea echipamentelor și sistemelor de măsurare [19].

Concluzii

Dezastrul de la Cernobil a fost o serioasă provocare, nu numai pentru Uniunea Sovietică dar și Re-

publica Populă Ungară. Problemele ivite ca urmare a catastrofei de la Cernobîl la care conducătorii politici și specialiștii din cele mai diferite domenii de activitate au fost nevoiți să găsească răspunsuri concrete și imediate, iar documentele arhivistice ne arată maniera în care au tratat situația de criză ale cărei efecte și proporții nu puteau fi decât imaginate, neexistând un precedent. În aceste condiții, diseminarea informațiilor către țările occidentale s-a făcut, în conformitate cu practica totalitaristă a vremii, prin aparatele de propagandă ale regimurilor din statele-satelit ale Moscovei, ținând cont de interesele Kremlinului. Din studiul materialelor arhivistice reiese că RPU a avut, abordări caracteristice unei dictaturi în tranziție.

Consecințele dezastrului de la Cernobîl asupra Ungariei păreau a fi desființate în a doua jumătate a anului 1986, dar efectele pe termen lung ale dezastrului de la Cernobîl în Ungaria nu vor fi analizate până la mijlocul anilor 1990.

Una dintre primele decizii ale noului guvern József Antal a fost decizia guvernului din 9 iulie 1990 de a acorda ajutor pentru desființarea consecințelor accidentului de la Cernobîl. În practică, guvernul maghiar a alocat 3 milioane de forinți din fondul de ajutor al Ministerului Afacerilor Externe către Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste Sovietice Ucrainene, a solicitat altor ministere să ofere asistență materială și tehnică din propriile resurse, în măsura posibilităților, și a cerut organizațiilor sociale maghiare și publicului să facă donații pentru a ajuta populația afectată [20].

Referințe bibliografice

1. ASZÓDI, A. (2006): *Csernobîl 20 éve*, (Cernobîl – 20 de ani), în *Fizikai Szemle* 4., pp. 114–118 <http://fizikaiszemle.hu/archivum/fsz0604/FizSzem-200604.pdf> (data descărcării : 15 octombrie 2022.), ASZÓDI, A. (2016): *Csernobîl 30 – a baleset okai és következmén-*

yei. (Cernobîl 30 - cauzele și consecințele accidentului.) https://aszodiattila.blog.hu/2016/04/26/csernobil_201 (accesat: 16 octombrie 2022.), CSEH, G. B., HAÁSZ, R., KATONA, K., RING, O., TÓTH, E. (2018): „*Ez a sugárzás nem ismer határokat*” *Dokumentumok a csernobili katasztrófa magyarországi következményeiről*. Budapest. (“Această radiație nu cunoaște granițe” Documente privind consecințele dezastrului de la Cernobîl în Ungaria. Budapest) Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára & Kronosz Kiadó. (2010);

2. https://www.irsn.fr/FR/popup/Pages/tchernobyl_video_nuage.aspx (accesat: 16 octombrie 2022.),

3. Arhivele Naționale din Ungaria în continuare (MNL OL) MNL OL XIX-A-2.af-Ma-00147-VII-sz/1986/IpM M-2523, *Prima informare a lui Kapolyi László, ministru al industriei despre accidentul de la centrala nucleară de la Cernobîl, adresată către József Marjai, viceprim-ministru*. (29 aprilie 1986.).

4. MNL OL Arhivele Naționale din Ungaria OL(AN)-XIX-B-1-ai-1-a-579/1986 / *Raportul lui Mihály Berki, general-maior, comandantul Statului Major al Protecției Civile transmis ministrului apărării, Ferenc Kárpáti, privind accidentul de la centrala nucleară*.

5. MNL OL-M-KS-288 f.5. cs-968-1986, *Informații cu privire la cele 10 puncte discutate în cadrul tematicii Diverse la ședința Comitetului politic din 6 mai 1986*.

6. MNL OL XIX_J1-j-1986-U.S.-145-532-002679/1986. O telegramă criptică din partea consulului general la Kiev, István Monori, cu privire la măsurile sovietice de evacuare a populației.

7. Despre impactul accidentului nuclear de la Cernobîl asupra Republicii Moldova a publicat o analiză sumară XENOFONTOV, Ion (2011): *Societatea postcernobîl* în *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademios”* Nr. 1(20) / 2011. pp.70-76. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Societatea%20Postcernobil.pdf

8. MNL OL XIX-J-1-j-1986-SZU- 145-532-002679/2/1986. *Telegramă criptică privind informațiile oficiale sovietice referitoare la accidentul nuclear de la Cernobîl*, 4 mai 1986.

9. Arhiva istorică a fostelor servicii secrete din Ungaria în continuare ÁBTL 2.7.1. III/IV-85/14/05. 06. 1986. . *Részletek a III/II csoportfőnökség által készített 85. számú Napi Operatív Információs Jelentésből*. Extrase din Ra-

portul zilnic de informare operativă nr. 85 întocmit de către Direcția III/II.

10. ÁBTL 2.7.1. III/III-75/3/05.05.1986. *Részletek a III/III csoportfőnökség által készített 75. számú Napi Operatív Információs Jelentésből*. Extrase din Raportul zilnic de informare operativă nr. 75, elaborat de către Direcția III/III.

11. MNL OL-XIX-j-1-J-1986- U.S. (Uniunea Sovietică) -145/532-0002679/9-1986.

12. MNL OL XIX-A-2-af-00147-Vá-România-szn/1986 (ME 05819/1986) *Telegramă criptică privind răspunsul guvernului român la accidentul de la Cernobil*.

13. MNL OL-XIX-A-2-af-00147-V-România-szn/1986 (ME. 06332/1986) *Telegramă criptică despre discursul antisovietic al lui Ceaușescu*.

14. MNL OL-XIX-J-1-j-1986-Piața Comună-VI-51-002845/4. *Instrucțiunile Ministerului Afacerilor Externe către ambasadori*.

15. MNL OL- XIX_A-2-af-00147-I-Ma-4-689-1/1986 *Scrisoare din partea directorului Institutului de Cercetări Nucleare al Academiei de Științe din Ungaria cu privire*

la compararea nivelurilor de radiații din Germania, Austria și Ungaria.

16. MNL OI-XIX-J-1-j-1986-ONU-V/73/003850/1/1986. Telegramă criptică de la Ambasada de la Viena cu privire la reuniunea experților IAEA (1 septembrie 1986).

17. MNL XIX-A-2-af-00147-VI-sz/1986 (Raportul CNPC din 02.06. 1986.) *Comunicat al Comandantului Național de Protecție Civilă către mass-media și serviciile de propagandă*.

18. MNL OL M-KS 288.f. p 11. u.p. 4436. p. 119. *Raport al Departamentului administrativ al CC al MSZMP (Partidul Muncitoresc Socialist Maghiar) către Comitetul politic privind evoluția situației radiațiilor*.

19. MNL OL-XIX-A-2-af-00147-II-Note szn.-1986. *Notă despre ședința Comitetului Director al Ministerului Agriculturii și Alimentației (14 mai 1986)*.

20. MNL OL-J-1-j-SZU-1990-145-53-002959 *Rezoluția Guvernului Ungariei privind contribuția Ungariei la decontaminarea consecințelor accidentului de la Cernobil*.